

Journal of Recreation and Tourism Research

Journal home page: www.jrtr.org

ISSN:2148-5321

TURİZM VE TERÖR KONUSU KAPSAMINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN SİSTEMATİK DERLEME YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Oğuz DOĞAN^a

Yenal YAĞMUR^b

^aAkdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, Türkiye (oguzdogann@gmail.com)

^bAkdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, Türkiye (yenalyagmur@hotmail.com)

ARTICLE HISTORY

Received:
26.11.2016

Accepted:
13.02.2017

Anahtar Kelimeler:

Turizm
Terör
Türkiye

Keywords:

Tourism
Terror
Turkey

ÖZ

Dünya tarihinde yaşanan terör olayları, ülkelere olumsuz etkileri olan önemli unsurlardan birisidir. Terör olayları yalnızca yaşandığı ülkeleri değil aynı zamanda dünya üzerindeki diğer ülkeleri de dolaylı ve doğrudan etkilemektedir. Terör olaylarından en fazla etkilenen sektörlerden birisi turizm sektörüdür. Dünya genelinde son yıllarda gittikçe şiddetlenen terör olayları uluslararası turizm hareketlerini gözle görülür bir şekilde etkilemektedir. Bu çalışmada, Türkçe ve İngilizce dillerinde yapılmış ulusal ve uluslararası yazında turizm ve terör konulu çalışmaların incelenerek kapsamlı bir yazın taraması yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada sistematik derleme yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmada ilgili veri tabanları taranmış ve 28 çalışmaya ulaşılmış ve değerlendirilmeye alınmıştır

---

ABSTRACT

Terrorist incidents in the history of the world are one of the important elements that have negative effects on the countries. Terrorist incidents not only affect the countries that have been happened, but also indirectly and directly affect other countries in the world. One of the industries most affected by terrorist incidents is the tourism sector. Terrorist incidents, which are increasingly intensified in recent years around the world, are visibly affecting international tourism movements. In this study, it was aimed to carry out a comprehensive literature search by examining the studies on tourism and terror in national and international writing in Turkish and English languages. For this purpose, the systematic review methods were used in study. In this study, the data bases are searched and 28 studies were accessed and were examined.

GİRİŞ

Dünya ekonomilerinde yaşanan olumlu gelişmeler turizm sektörüne olan talebi artırmış ve böylece turizm sektörünün en hızlı gelişim gösteren sektörlerden birisi haline gelmesine olanak sağlamıştır. Turizme olan bu yoğun talep sebebiyle sektörde şiddetli bir rekabet yaşanmakta ve sektörde faaliyet gösteren destinasyon ülkeler sektörde daha fazla pay sahibi olabilmek adına farklı stratejiler uygulamakta ve yatırımlar yapmaktadırlar. İzlenen stratejiler ve gerçekleştirilen yatırımlar sayesinde sektörde sunumu gerçekleştirilen hizmet sayısı her geçen yıl daha da çeşitlenmektedir.

Turizm sektörü gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin az kalkınmış bölgelerinin ekonomileri için hayati bir öneme sahiptir. Küresel ekonominin vazgeçilmez parçalarından birisi olan turizm sektörü, ortaya çıktığı ilk zamanlardan bu tarafa terör gruplarının da dikkatini çekmiştir. Terör grupları ülkeleri zayıflatmak amacıyla gerçekleştirdikleri saldırılarla ülkelerin turizm sektörünü hedef almaktadır.

Turizm destinasyonlarında gerçekleştirilen terör olayları, destinasyona gelen turist sayısının azalmasına neden olarak, turizm sektörüne zarar verebilmektedir. Ayrıca terör olaylarının belli aralıklarla devam etmesi halinde, sektörde yabancı yatırımcı tarafından yapılan yatırımların miktarını da önemli ölçüde azalmasına neden olmaktadır. Terör olaylarının ülke ekonomilerine olan doğrudan maliyetlerinin yanı sıra, terör olaylarının engellenebilmesi için önleyici önlemlerin alınması adına yapılan harcamalar, gerçekleştirilen terör saldırıları sonrası hasar gören destinasyonların yenilenme maliyetleri ve destinasyona gelen turist akışını korumak veya artırmak için yapılan tanıtım ve reklam faaliyetleri maliyetleri gibi dolaylı maliyetlere de neden olmaktadır(Drakos ve Kutun, 2003).

Turizm sektörünün gelişmesine engel teşkil eden ve bu nedenle ülke ekonomilerine olumsuz etkileri olan en önemli sorunlardan birisi olan terör olayları ile turizm sektörü arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde turizm ve terör konusu hakkında yapılmış çalışmalara ilişkin detaylı bir yazın araştırması yapılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Terörizm, üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanıma bulunmayan karmaşık bir kavramdır. Kavrama yönelik değişik bakış açıları bulunmakta ve bu sebeple de kavramın tanımlanmasını güçleştirmektedir. Ancak terörizm yapılan bir tanıma göre, genellikle bir ülkeyi etkilemek amacıyla sivil halkı ve silahsız askerleri hedef alan, planlı bir şekilde gerçekleştirilen şiddet olaylarıdır (Sevil ve Graefe, 1997). Kavrama yönelik yapılan bir başka tanıma göre ise terörizm, devlet dışı bir aktör tarafından korku, baskı ya da sindirme yoluyla politik, ekonomik, dini veya sosyal amaçlara ulaşmak için yasadışı güç veya şiddetin fiili kullanımı ya da tehdit etme olarak tanımlanmaktadır (Procasky ve Ujah, 2016). Yapılan bu tanımlardan hareketle terörizm, ülkelerin ekonomik ve politik istikrarına zarar vermek amacıyla yasadışı örgütler tarafından gerçekleştirilen şiddet olaylarıdır.

Modern turizm hareketlerinin başlangıcından günümüze kadar terör olayları, turizm sektöründe çok sayıda krize neden olmuştur. Bu sebeple terör olayları, turizm hareketlerine katılan bireyler ve hizmet sunumu gerçekleştiren destinasyonlar için küresel bir endişeye dönüşmüştür. Çünkü herhangi bir destinasyonda veya destinasyona yakın bölgelerde meydana gelen terör olayları, destinasyonun rekabet edebilirliğine, imajına, altyapısına ve turizm faaliyetlerinden elde ettiği gelire büyük zararlar vermektedir (Mansfeld ve Pizam, 2006). Mısır, İsrail, Yunanistan, Sri Lanka ve Endonezya gibi birçok ülkenin ekonomisinin en büyük gelir kaynağını turizm sektörü oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen terör olaylarının temelinde ülke ekonomilerine ve kurumlara zarar vermek amacı yatmaktadır (Paraskevas ve Arendell, 2007). Örneğin; 11 Eylül saldırıları sonrasında küresel turizm sektörü, yaşanan olaydan oldukça etkilenmiştir. Saldırı sonrasında destinasyon ülkelerde güvenliğin sağlanamamasına yönelik endişeler nedeniyle, destinasyonlara ulaşım kısıtlanmış ve küresel pazarda bir daralma meydana gelmiş, bu nedenle de sektörde faaliyet gösteren paydaşlar ekonomik anlamda sıkıntılar yaşamıştır (Mansfeld ve Pizam, 2006).

Dünya genelinde yaşanan terör olayları, modern turizm hareketlerinin başlamasıyla birlikte bir şekilde turizm sektörünü de hedef almaya başlamıştır (Tarlow, 2006). Son yıllarda meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar ve

gittikçe şiddetlenen terör olayları, kırılmalı bir yapıya sahip olan turizm sektörü için oldukça endişe vericidir (Rahman vd., 2011). Turizm destinasyonlarını dolayısıyla da turizm sektörünü hedef alan terör olaylarının sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Tarlow, 2006);

- Turizm sektörü görece büyük bir ekonomik hacme sahiptir. Terör saldırılarını gerçekleştiren grupların temel amacı da ülke ekonomilerini zayıflatmaktır.
- Turizm sektörü çok sayıda sektörle bağlantılı bir şekilde faaliyet göstermektedir. Turizm sektörüne yönelik gerçekleştirilecek olan bir terör saldırısı, çok sayıda sektörün doğrudan etkilenmesine neden olabilmektedir.
- Turizm sektörü oldukça göz önünde olan bir sektördür. Bu sebeple, dünyanın dikkatini çekmek ve kendini tanıtmak isteyen terör grupları, turizm sektörünü hedef alabilmektedir.
- Turizm faaliyetlerine katılan bireylerin bilgilerinin depolandığı herhangi bir veri tabanı bulunmamaktadır. Bu sebeple turizm hareketlerine katılarak ve turist gibi davranarak, terör olaylarının gerçekleştirilmesi oldukça kolay olabilmektedir.
- Turizm sektöründe destinasyona gelen insanların alışveriş yapması önemlidir. Bu bakımdan turistler arasında karışan muhtemel teröristlerden şüphe duyulmamaktadır.
- Turizm merkezleri, bir milletin yaşayan kültürel zenginliklerinin bir müzesidir. Söz konusu bu kültürel zenginliklere zarar vermek amacıyla da terör saldırıları yapılabilmektedir.
- Turizm sektörüne yönelik gerçekleştirilen terör olaylarının önlenmesi için yetkililer tarafından gerekli adımlar tam olarak atılmamaktadır. Bunun sonucu olarak da sektör, terör saldırılarının açık hedefi haline gelmektedir.

Turizm destinasyonları, teröristlerin uğruna savaştıkları, Batının kendini temsil ettiği ideolojik, kültürel nedenler ve kapitalizm gibi (Rahman vd., 2011), tüm değerleri, turistlerin temsil ettiği düşünülerek terör saldırılarının öncelikli hedefi olabilmektedir (Paraskevas ve Arendell, 2007). Diğer taraftan turistler, başka amaçları hedefleyen teröristlerin tesadüfi aktivitelerinin kurbanları da olabilmektedir (Rahman vd., 2011). Turizm destinasyonunda gerçekleştirilen terör olaylarında turistlerin hayatlarını kaybetmeleri durumunda, uluslararası kamuoyunun dikkati daha hızlı çekilebilmekte ve terör gruplarının vermek istedikleri mesajlar daha hızlı alınabilmektedir. Terör gruplarının siyasal görüşlerine odaklanmış geniş kamuoyu ilgisi, terör gruplarının amaçlarına ulaşmak için turizm destinasyonlarına neden saldırı düzenlemeyi faydalı gördüğünü ortaya koymaktadır (Sevil ve Graefe, 1997).

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkçe ve İngilizce dillerinde yapılmış ulusal ve uluslararası yazında turizm ve terör konulu çalışmaların incelenerek kapsamlı bir yazın araştırması yapılması amacıyla sistematik derleme yönteminden faydalanılmıştır. Sistematik derleme, yapılmış çalışmaların belli bir plan dâhilinde kendi içlerinde derlenmesini amaçlayan bilimsel inceleme olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntem sapmaları ve sistematik hataları minimize eden stratejiler kullanarak birden fazla birincil araştırmanın sonuçlarının sentezlenmesine olanak tanımaktadır (Cook vd., 1997). Sistematik derlemeler, belirli bir soruya cevap arayan mevcut tüm randomize çalışmaların belirlenmesi ve bu çalışmaların özetlenmesi, bu çalışmaların sonuçlarının sentezlenmesi olmak üzere iki amaca hizmet etmektedir (Ata ve Urman, 2008).

Sistematik derlemeler hikâye tarzı ve sistematik olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. Hikâye tarzında gerçekleştirilen derlemeler, kolayca okunabilmeye ve ele alınan araştırma konusuna geniş bir perspektiften bakılmasına olanak tanımaktadır. Sistematik olarak gerçekleştirilen derlemelerde ise ele alınan konuyla ilgili literatürün çok detaylı bir taraması yapılmaktadır (Collins, 2005; Green vd., 2006). Sistematik derlemeler, ele alınan konuyla ilgili kapsamlı bir yazın taraması ve araştırmacıların objektif görüşlerini daha az içerdiği için güvenilir kabul edilmektedir (Green vd., 2006). Bu bağlamda tarama işlemi 25.05.2016-03.06.2016 tarihleri arasında, uluslararası veri tabanları (Elsevier, Ebsco, Web of Science), ulusal veri tabanları (ULAKBİM, Dergi Park) ve Google Akademik veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir. Taramada “turizm ve terör” anahtar kelimesi kullanılmıştır. Tarama sırasında herhangi bir zaman kısıtlamasına gidilmemiş, erişime açık olan bütün çalışmalara ulaşılmaya çalışılmış ve bu kapsamda 28 çalışmaya erişilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Çalışmaların Künyesi

Yıl	Yazar(lar)	Çalışmanın Adı
1991	Enders ve Sandler	Causality Between Transnational Terrorism and Tourism: The Case of Spain
1992	Endersvd.	An Econometric Analysis of the Impact of Terrorism on Tourism
1997	Sönmez ve Graefe	Influence of Terrorism Risk on Foreign Tourism Decisions
1997	Sönmez ve Burnett	Make No Enemies: The Tourist Contending With The Terrorist
1998	Sönmez	Tourism, Terrorism, and Political Instability
1999	Mansfeld	Cycles of War, Terror, and Peace: Determinants and Management of Crisis and Recovery of The Israel Tourism Industry
2002	Fleischer ve Buccola	War, Terror, and the Tourism Market in Israel
2003	Drakos ve Kutun	Regional Effects of Terrorism on Tourism in Three Mediterranean Countries
2004	Emsen ve Değer'in	Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi
2004	Neumayer	The Impact of Political Violence on Tourism Dynamic Cross-National Estimation
2005	Bhattarai vd.	Tourism, Terrorism And Turm oil in Nepal
2005	Yılmaz ve Yılmaz	Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi
2006	Bonham vd.	The Impact of 9/11 and Other Terrible Global Events on Tourism in The United Statesand Hawaii
2007	Paraskevas ve Arendell	A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation in Tourism Destinations
2008	Llorca-Vivero	Terrorism and International Tourism: New evidence
2008	Rittichainuwat ve Chakraborty	Perceived Travel Risks Regarding Terrorism and Disease: The case of Thailand
2008	Yaya	Terrorism and Tourism: The Case of Turkey
2008	Yeşiltaş vd.	Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi
2010	Alsarayreh vd.	The Influence of Terrorism on The International Tourism Activities
2010	Domboroczky	The New Target Area of International Terrorism: The Tourism
2010	Henderson vd.	Tourism and Terrorism: A Hotel Industry Perspective
2011	Feridun	Impact of Terrorism on Tourism in Turkey: Empirical Evidence from Turkey
2011	Rahman vd.	War, Terror and Tourism: Impact of Violent Events on International Tourism in Chitral, Pakistan
2013	Raza ve Jawaid	Terrorism and Tourism: A Conjunction and Ramification in Pakistan
2013	Saha ve Yap	The Moderation Effects of Political Instability and Terrorism on Tourism Development: A Cross-Country Panel Analysis
2014	Peter vd.	Terrorism, Rugby, and Hospitality: 'She'll be right'
2015	Korstanje	The Spirit of Terrorism: Tourism, Unionization and Terrorism
2016	Goldman ve Shani	Does International Tourism Affect Transnational Terrorism?

Enders ve Sandler'in (1991), terör olaylarının turizm faaliyetleri üzerindeki etkilerini tahmin etmek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında, İspanya'daki uluslararası terör olayları ve turizm arasındaki nedensel ilişkiyi incelemişlerdir. 1970-1988 yılları arasındaki zaman serileri verilerinden faydalanarak gerçekleştirdikleri çalışmada, terör olaylarının İspanya'yı ziyaret eden turist sayılarında önemli bir negatif etkiye sahip olduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Endersvd.'nin (1992) terör olaylarının ülkelerin turizm faaliyetlerine bir etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında, terör saldırılarının gerçekleşme olasılığının yüksek olduğu Yunanistan, İtalya ve Avusturya üzerine odaklanmışlardır. Söz konusu ülkelerdeki terör saldırılarının zaman serilerini temel alarak gerçekleştirdikleri çalışmanın sonuçları, terör saldırılarının Yunanistan, İtalya ve Avusturya turizmini oldukça olumsuz etkilediğini göstermiştir.

Sönmez ve Graefe'nin (1997) bireylerin destinasyon seçimlerine etki eden faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında, uluslararası seyahat deneyimi, risk algı seviyeleri, uluslararası seyahat

tutumu, yaş, cinsiyet, eğitim, gelir ve evde çocuğun bulunması değişkenlerini kullanmışlardır. Araştırma sonuçları uluslararası tutum, risk algı seviyesi ve gelir değişkenlerinin destinasyon seçimlerinde doğrudan etkili olduğunu göstermiştir.

Sönmez ve Burnett (1997) çalışmada temel olarak turizm ve terörizm arasındaki ilişkiyi incelenmişlerdir. Geçmişteki ve günümüzdeki terörist faaliyetlerden örnekler vererek, terörizmin tipleri ve teröristlerin çalışma yöntemleri ortaya koymaya çalışmışlardır. Ayrıca turizm endüstrisinin ve turistlerin terörist faaliyetlerinin doğrudan hedefi olduğu vurgulanmış ve terör faaliyetlerinin bir risk faktörü olarak turistlerin seyahate karar verme süreçleri içerisindeki yeri, bu alanda yapılmış çeşitli araştırma bulgularından yararlanılarak tartışılmıştır. Sonuç bölümünde uluslararası turizme katılan turistlerin olası terör hareketleriyle karşılaşmamak için seyahat öncesi ve sırasında takınacağı davranışlar açıklanmıştır.

Mansfeld'in (1999) İsrail'de yaptığı çalışma İsrail deneyimine dayalı güvenlik durumlarının ardından turizm krizlerinin yönetimini incelemiştir. 1966 ve 1997 yılları arasındaki gelen uluslararası turist istatistiklerini kullanarak İsrail'i etkileyen çeşitli güvenlik durumları sunulmuştur ve onların belirleyicileri analiz edilmiştir.

Fleischer ve Buccola (2002) İsrail'de gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında savaş ve terör olaylarının konaklama işletmelerinin arz-talep modelini çıkarmayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda savaş ve terör olaylarının dış talebi önemli ölçüde azalttığını, dış talep eksikliğini gidermek amacıyla bölgedeki konaklama işletmelerinin fiyatlarını düşürerek yerli turistlere yöneldikleri belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada dış pazarın yerel pazara göre terör olaylarına daha duyarlı olduğu da belirlenmiştir.

Drakos ve Kutan'ın (2003); Yunanistan, Türkiye ve İsrail'de yaşanan terör olaylarının, ülkelerinin turizm faaliyetlerine olan etkilerini belirlemek için 1996-2000 yıllarındaki aylık zaman serileri analizini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında, Türkiye ve İsrail'deki turizm sektörünün teröre karşı Yunanistan'dan daha hassas bir yapıya sahip olduğunu belirlemiştir.

Emsen ve Değer'in (2004), 1984-2001 yılları arasındaki verileri kullanarak zaman serisi analizi yaptıkları çalışmalarında, Türkiye'de 1984 yılında başlayan ve giderek şiddetlenen terör olaylarının turizmden elde edilen gelirleri önemli ölçüde olumsuz etkilediğini belirlemiştir.

Bhattarai vd.'nin (2005), Nepal'de devam eden iç savaşın ve 11 Eylül saldırılarının ülkenin turizm faaliyetlerine etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, ülkeye gelen Batı merkezli turistlerin ülkede yaşanan terör olayları nedeniyle rakip destinasyonları tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Yılmaz ve Yılmaz'ın (2005) yaptıkları çalışmada terörizm kavramı ve turizm endüstrisi arasındaki ilişkiyi incelenmeyi amaçlanmıştır. Çalışmada turistik tüketicilere ve yerleşimlere düzenlenen terörist saldırıların, terörist grupların politik ve örgütsel amaçlarına neden ve nasıl hizmet ettiği belirlenebilmesi için terörizm eylemlerinin yapısı ve terörist grupların amaçları değerlendirilmektedir. Çalışmada terörizm ve turizm endüstrisi ilişkisi ile ilgili yazın taranarak terörizmin turizm endüstrisi üzerindeki etkileri, terörizmin turizm talebi üzerindeki etkileri, teröristlerin turistleri hedef almalarının nedenleri, terörizmin destinasyon imajı üzerindeki etkileri, terör eylemlerinin yapısı, turizm endüstrisini hedef alan terör eylemleri, Türkiye'de terörizm, terörizmle mücadele yolları gibi farklı açılardan ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bonham vd.'nin (2006), başta 11 Eylül saldırıları olmak üzere dünya genelinde yaşanan terör olayları sonrası Hawaii turizm sektörünün tamamen düzelişip düzelenmediğini belirlemek için yapmış oldukları çalışmalarında, özellikle 11 Eylül sonrasında yabancı ziyaretçi eksikliğinin yerli turist ile telafi edildiğini tespit etmişlerdir. Bu sayede Hawaii turizm sektörünün güçlü bir ivme yakaladığını belirlemiştir.

Paraskevas ve Arendell (2007) yaptıkları çalışmalarında Destinasyon Yönetim Organizasyonlarının, terörizm tehdidini ele almada turizm paydaşları ile koordinasyonunda aktif rol alması gerektiğini ifade etmişlerdir ve ayrıca terörizm ve turizm hakkında 16 uzman ile görüşme analizine dayanmaktadır ve bir destinasyonun özel anti-terör stratejisinin geliştirilmesi ve uygulanması için bir çerçeve sunmaktadır.

Llorca-Vivero'nun (2008), uluslararası turist akışına terör faaliyetlerinin etkisini belirlemek için yaptığı çalışmada, G7 ülkelerinde bulunan 134 destinasyonun 2001-2003 yılları arasındaki verilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda destinasyonlarda yaşanan terör olaylarının, olumsuz reklam olarak nitelendirildiği ve

uluslararası turist akışını negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca terör olaylarının gelişmekte olan ülkelerin turizm faaliyetlerine olan etkinin daha şiddetli olduğu belirlenmiştir.

Rittichainuwat ve Chakraborty'nin (2008), Tayland'da meydana gelen terör olaylarının turistlerin bölgeyi tercih etmelerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, turistlerin terör riski yüksek olan destinasyonların yerine daha az risk yaşayan destinasyonları tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışmada destinasyonu ilk ziyaret eden turistler ile sürekli ziyaret eden turistler arasında risk algısı, seyahat masrafları ve seyahat rahatsızlığı konularında farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Yaya'nın (2008), 1985-2006 yılları arasındaki terör olaylarının Türk turizmine olan etkilerini incelediği çalışmasında, terör olaylarının altı milyon yabancı turist kaybına neden olduğu ve terör olaylarının yalnızca 2006 yılındaki ekonomik maliyetinin 700 milyon dolardan fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yeşiltaş vd.'nin (2008) yaptıkları araştırmada terör ve terörizm kavramları, terörizm faaliyetlerinin dünya ve Türkiye perspektifinde turizmle olan ilişkisi ve turizme olan etkileri ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma, nitel kapsamlı bir araştırma olduğundan ikincil kaynaklardan elde edilen yazın ve istatistiksel bilgiler derlenmeye çalışılmıştır.

Alsarayreh vd.'nin (2010), terör olaylarının uluslararası turizm faaliyetlerine olan etkisini belirlemek için 42 farklı ülkeden anket yöntemiyle topladıkları verilerle yaptıkları çalışmalarında, çalışmaya katılan bireylerin büyük bir çoğunluğunun terör olaylarının, uluslararası turizm faaliyetlerini azaltıcı yönde etki yaptığı şeklinde bir sonucuna ulaşmışlardır.

Domboroczky (2010) seyahat destinasyonlarına saldırıların politik ve ekonomik etkilerini belirlemek amacıyla bu etkilerin ne olduğunu ve turizm gelirlerinin ulusal gelirler içinde önemli bir paya sahip olan Mısır'ı çalışmasında incelemiştir. 1980 ve 2006 yılları arasındaki turizm gelirleri, ulusal gelirler ve bu dönemdeki yapılan saldırıları karşılaştırarak Mısır'a etkisini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Mısır'a yapılan saldırıların ülkenin istikrarsızlığına ve izolasyonuna ve böylelikle turizm gelirlerinin azalmasına etki yaptığını belirlemiştir.

Henderson vd.'nin (2010), terör olaylarının Singapur'daki konaklama sektörüne olan etkilerini inceledikleri çalışmalarında; ulusal güvenlik sektörü enstitüsü, akademik uzmanlar ve otellerle görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda terör olaylarının yaşandığı bölgeyi olumsuz etkilediği ve konaklama işletmelerinin terör saldırıları için cazip yerler olduğunu belirlenmişlerdir.

Feridun (2011) Türkiye'deki 1986 ve 2006 arasındaki dönem için zaman serileri verilerini ARDL sınır testi prosedürüne bağlı olarak turizm sektörü üzerindeki terör saldırılarının nedensel etkilerini araştırmayı amaçlamıştır. ARDL sınır testi sonuçları turizmin terör ile uzun dönem denge seviyesi ilişkisi içerisinde olduğunu göstermiştir. Uzun dönem ve kısa dönem tahmin parametrelerinden elde edilen kanıtlar terörün turizm üzerinde olumsuz nedensel etki bulunduğuna işaret etmektedir.

Rahman vd.'nin (2011), ulusal ve uluslararası terör olayları ile Pakistan'a gelen turist sayıları arasındaki ilişkiyi belirlemek için yaptıkları çalışmalarında, 1970-2009 yılları arasındaki turist akış verileri ile terör olaylarını karşılaştırmışlardır. Çalışma sonucunda ulusal ve uluslararası terör olayları ile ülkeye gelen turist sayısı arasında yakın bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca bölgedeki turizm sektörünü etkileyen olayların çoğunun dışsal kökenli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Raza ve Jawaid (2013) Pakistan'da yaptıkları çalışmada 1980'den 2010 yılına kadar yıllık zaman serileri verilerini kullanarak terör olaylarının turizme etkilerini incelemişlerdir. Yaptıkları araştırma sonuçlarına göre terör turizmi hem kısa vadede hem de uzun vadede olumsuz etkilediğini belirlemişlerdir.

Saha ve Yap (2013), gerçekleştirdikleri çalışmalarında, 139 ülkenin 1999-2009 yılları arasındaki verilerini kullanarak, siyasi istikrarsızlığın ve terör olaylarının turizm faaliyetlerine etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, siyasi istikrarsızlıkların turizme olan etkisinin terör olaylarından daha şiddetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca terör saldırılarının, politik riskin düşük-orta olduğu ülkeler için turizm talebini arttırdığı; politik riskin yüksek olduğu ülkelerin turizm sektöründe ise önemli daralmalar yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Korstanje (2015) tarafından yapılan kavramsal çalışmada turizm ve terörizm arasında sosyolojik bir bağ olduğu ileri sürerek çalışmada incelemiştir. Daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanarak sosyolojik bir bağ olduğunu belirlemiştir.

Goldman ve Shani (2016) tarafından yapılan araştırmada, ülkeye yabancı saldırganlar tarafından yapılan terör olayları ile turizm faaliyetleri arasındaki ilişki ve terör olaylarının kurbanlarının yabancı olduğu durumlar ile turizm faaliyetleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda gelen turist sayısı ve yabancılar tarafından yapılan terör saldırıları arasında ters ilişki olduğu, hem saldıran hem de kurban olanların yabancılar olduğu terör saldırıları ve ülkeye gelen turist sayısı arasında güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ancak bunun pozitif bir doğrusal veya ters U ilişkisi olup olmadığı kesin olmadığı sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Terör olaylarının, ülkelerin politik ve ekonomik istikrarına olumsuz etkileri bulunmaktadır. Son yıllarda bölgesel bazı yaşanan şiddetli terör olayları, yaşandığı ülkeler kadar diğer ülkeleri de olumsuz yönden etkilemektedir. Turizm hareketlerinin küresel bir özelliğe sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda terör olaylarından en fazla etkilenen sektörün turizm sektörü olduğu bilinmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde önemli bir yer teşkil eden turizm hareketleri, terör olayları sebebiyle sektöre uğrayarak, ekonomik anlamda büyük kayıplara neden olmaktadır.

Bu çalışmada turizm ve terör konulu ulusal ve uluslararası yazında yapılan çalışmalara ilişkin kapsamlı bir yazın taraması gerçekleştirilmiş ve toplam 28 çalışmaya ulaşılmıştır. Ulusal yazında turizm ve terör konulu çalışmaların, uluslararası yazına göre oldukça kısıtlı olduğu belirlenmiştir. Yapılan tarama işlemi sonucunda turizm ve terör konulu ilk çalışmanın 1991 yılında gerçekleştirildiği belirlenmiştir.

Yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu terör olaylarının turizm faaliyetlerine olan etkilerini ve turizm-terör ilişkisini incelemiştir. Çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre siyasi istikrarsızlıkların ve terör olaylarının uluslararası turizm hareketlerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma, turizm ve terör konusunda yazında yapılmış olan çalışmaların sonuçlarını bir araya getirmesi nedeniyle öncü bir çalışma olarak görülebilir. Uluslararası yazının aksine ulusal yazında turizm ve terör konusunda yeterli çalışma yapılmamıştır. Ülkemizin yaşadığı terör saldırıları dikkate alındığında, terör olaylarının turizme olan etkilerinin hem destinasyonlara hem de tüm ülkeye etkilerinin belirlenmesi için nitel ve nicel araştırmaların yapılıp etkilerinin ortaya konulması ve bu olayların zararlarının minimum seviyede olması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Ayrıca gelecekte yapılacak olan çalışmalarda, elde edilen bu sonuçlar karşılaştırılarak çıkarımlarda bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Alsarayreh, M. N., Jawabreh, O. ve Helalat, M. (2010). The influence of terrorism on the international tourism activities. *European Journal of Social Sciences*, 13(1): 145-160.
- Ata, B. ve Urman, B. (2008). Sistematik derlemelerin kritik analizi. *TJOD Dergi*, 5: 233-240.
- Bhattacharai, K., Conway, D. ve Shrestha, N. (2005). Tourism, terrorism and turmoil in Nepal. *Annals of Tourism Research*, 32(3): 669-688.
- Bonham, C., Edmonds, C. ve Mak, J. (2006). The impact of 9/11 and other terrible global events on tourism in the United States and Hawaii. *Journal of Travel Research*, 45(1): 99-110.
- Collins J.A., ve Fauser B. (2005). Balancing the strengths of systematic and narrative reviews. *Hum Reprod Update*, 11:103-4.
- Cook, D. J., Mulrow, C. D., ve Haynes, R. B. (1997). Systematic reviews: synthesis of best evidence for clinical decisions. *Annals of Internal Medicine*, 126(5), 376-380.
- Domboróczy, Z. (2010). The new target area of international terrorism: the tourism. *Agricultural Management/Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*, 12(3).
- Drakos, K. ve Kutun, A. M. (2003). Regional effects of terrorism on tourism in three Mediterranean countries. *Journal of Conflict Resolution*, 47(5): 621-641.
- Emsen, Ö. S. ve Değer, M. K. (2004). Turizm üzerine terörizmin etkileri: 1984-2001 Türkiye deneyimi. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7).
- Enders, W. ve Sandler, T. (1991). Causality between transnational terrorism and tourism: The case of Spain. *Studies in Conflict & Terrorism*, 14(1): 49-58.
- Enders, W., Sandler, T. ve Parise, G. F. (1992). An econometric analysis of the impact of terrorism on tourism. *Kyklos*, 45(4): 531-554.
- Feridun, M. (2011). Impact of terrorism on tourism in Turkey: empirical evidence from Turkey. *Applied Economics*, 43(24): 3349-3354.
- Fleischer, A., & Buccola, S. (2002). War, terror, and the tourism market in Israel. *Applied Economics*, 34(11): 1335-1343.
- Goldman, O. S. ve Neubauer-Shani, M. (2016). Does international tourism affect transnational terrorism?. *Journal of Travel Research*, 1-17.
- Green, B. N., Johnson, C. D. ve Adams, A. (2006). Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade. *Journal of Chiropractic Medicine*, 5(3): 101-117.
- Henderson, J., Shufen, C., Huifen, L. ve Xiang, L. L. (2010). Tourism and terrorism: a hotel industry perspective. *Journal of Tourism, Hospitality & Culinary Arts*, 2(1): 33-46.
- Korstanje, M. E. (2015). The spirit of terrorism: tourism, unionization and terrorism. *Pasos: Revista de turismo y patrimonio cultural*, 13(1): 239-250.
- Llorca-Vivero, R. (2008). Terrorism and international tourism: New evidence. *Defence and Peace Economics*, 19 (2): 169-188.
- Mansfeld, Y. (1999). Cycles of war, terror, and peace: determinants and management of crisis and recovery of the Israeli tourism industry. *Journal of Travel Research*, 38(1): 30-36.
- Mansfeld, Y., & Pizam, A. (2005). Tourism, security and safety: from theory to practice. *The Management of Hospitality and Tourism Enterprises*, 29-31.
- Neumayer, E. (2004). The impact of political violence on tourism dynamic cross-national estimation. *Journal of Conflict Resolution*, 48(2): 259-281.

- Paraskevas, A. ve Arendell, B. (2007). A strategic framework for terrorism prevention and mitigation in tourism destinations. *Tourism Management*, 28(6): 1560-1573.
- Peter, C., Poulston, J. ve Losekoot, E. (2014). Terrorism, rugby, and hospitality: She'll be right. *Journal of Destination Marketing & Management*, 3(4): 253-261.
- Procasky, W. J. ve Ujah, N. U. (2016). Terrorism and its impact on the cost of debt. *Journal of International Money and Finance*, 60: 253-266.
- Rahman, F., Holdschlag, A., Ahmad, B. ve Qadir, I. (2011). War, terror and tourism: Impact of violent events on international tourism in Chitral, Pakistan. *Turizam: znanstveno-stručničasopis*, 59(4): 465-479.
- Raza, S. A. ve Jawaid, S. T. (2013). Terrorism and tourism: a conjunction and ramification in Pakistan. *Economic Modelling*, 33: 65-70.
- Rittichainuwat, B. N. ve Chakraborty, G. (2009). Perceived travel risks regarding terrorism and disease: The case of Thailand. *Tourism Management*, 30(3): 410-418.
- Saha, S. ve Yap, G. (2013). The moderation effects of political instability and terrorism on tourism development: a cross-country panel analysis. *Journal of Travel Research*, 53(4): 509-521.
- Sönmez, S. F. Ve Burnett, G. W. (1997). Make no enemies: the tourist contending with the terrorist. *Anatolia*, 8(3): 45-58.
- Sönmez, S. F., & Graefe, A. R. (1998). Influence of terrorism risk on foreign tourism decisions. *Annals of Tourism Research*, 25(1): 112-144.
- Tarlow, P. E. (2006). A social theory of terrorism and tourism. *Tourism, Security and Safety From Theory to Practice*. Burlington: Elsevier, 33-48.
- Yaya, M. E. (2009). Terrorism and tourism: The case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 20(6): 477-497.
- Yeşiltaş, M., Öztürk, İ. ve Türkmen, F. (2008). Terör faaliyetlerinin turizm sektörüne etkilerinin çözüm önerileri perspektifinde değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 175-189.
- Yılmaz, A. G. B. S. ve Yılmaz, A. G. Ö. (2005). Terörizm ve terörizmin hedefi olarak turizm endüstrisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(13): 39-58.